

Dejavnosti spodbujanja kariernega razvoja predšolskih in šolskih otrok

Katarina Kravos, mag. prof. inkluzivne pedagogike

Načrtovanje kariere postaja v sodobnem času, polnem nepredvidljivosti, izziv za vsakega posameznika. Značilnosti sodobne družbe in trga dela, s povečevanjem atipičnih oblik zaposlitev, so le odsev, ki pomeni nujnost za spreminjanje razumevanja kariere v sodobnem času – pomembno je, da kariero razumemo kot proces vodenja. V ta namen je pomembno, da se posodobijo tudi vzgojno-izobraževalne prakse v predšolskem in šolskem obdobju s kariernim svetovanjem. Karierno svetovanje spodbuja karierni razvoj otrok, saj vsebuje tako dejavnosti poklicne orientacije kot karierne vzgoje. S predlaganimi kariernimi dejavnostmi za otroke v prispevku sugeriram spodbujanje samozavedanja in kariernega zavedanja otroka kot predpogoja za zrelo karierno odločanje.

Ključne besede: kariera, karierni razvoj, karierno svetovanje, karierne dejavnosti za otroke, vodenje kariere

Načrtovanje kariere kot izziv sodobnega časa

Način življenja v današnji družbi opredeljujejo nepredvidljivost, hitrost sprememb, tveganje in negotovost (Drobnič 2000, 599–601; Savickas 2008, 97–114), to pa se odseva na sodobnem trgu dela (Drobnič 2000, 599–601). Današnja delovna mesta niso več del nekakšne stabilne organizacije, temveč veljajo za konstantno spremenljiv proces, ki ga spremljajo nepredvidljivosti (Gordon in Steele 2015). Tako se danes vse bolj zmanjšuje način zaposlovanja ljudi za nedoločen čas, v ospredje pa prihajajo atipične in fleksibilne oblike zaposlitev, npr. zaposlovanje za določen čas, agencijsko delo, delo od doma, delo na spletu (Pogljajen in drugi 2018), projekti in večopravilne naloge (Savickas 2008, 97–114).

Navedene značilnosti sodobne družbe in sodobnega trga dela pomenijo izziv za načrtovanje kariere (Drobnič 2000, 599–601; Savickas 2008, 97–114), zato zagovarjam mnenje, da se je potrebno preusmeriti iz procesa načrtovanja kariere v proces vodenja kariere (Drobnič 2000, 599–601), saj na kariero vplivajo naključja, ki jih mora posameznik znati predvideti. Namesto pa, da naključja v karieri uvidimo kot problematična, jih lahko v sodobnem času uvidimo na drugačen, optimističen način – kot idealne priložnosti za raziskovanje in izkušanje bogatejšega sveta (Bright in Pryor 2005).

Sodoben pogled na kariero in karierni razvoj

Konstruktivistične karierne teorije v skladu z navedenimi spremembami v družbi pravijo, da je na trgu dela potrebno posameznikovo promoviranje, ki se osredotoča na njegove unikatnosti in močna področja. Kariero razumejo kot sistem več

konstruktov, ki jih mora posameznik organizirati in graditi. To pomeni, da posamezniki svojo kariero živijo (Gordon in Steele 2015). S to trditvijo pa se približamo definiciji kariere Donalda Superja, prvega utemeljitelja kariere, ki pravi, da kariera posameznika poteka skozi karierni razvoj. V karierni razvoj so vključene vse življenjske aktivnosti in vloge, ki jih posameznik skozi svoje življenje opravlja – tako v obdobju pred zaposlitvijo, obdobju zaposlitve, kot tudi v obdobju po zaposlitvi (Patton in McMahon 2014).

Karierni razvoj se začne zgodaj v otrokovem življenju in je v zgodnjem obdobju otroka ključen za njegov nadaljnji karierni razvoj. Že odrasli se, ko se spominjajo svojega otroštva, začetkov svoje kariere, spominjajo svojih otroških interesov, sposobnosti in spretnosti, ki so jih posedovali ter se obenem spominjajo, o čem so kot otroci sanjarili, kaj so si želeli postati ... Otroci izkušajo drugačno dojemanje kariere kot odrasli – medtem ko so odrasli pretežno osredotočeni na prihodnost, otroci dojemanjo kariero predvsem kot tukaj in zdaj, poleg tega, da sanjarijo tudi o poklicih, ki bi jih radi opravljali v prihodnosti. Čeprav odrasli vidijo slednjo stopnjo v kariernem razvoju otroka kot fantaziranje in še ne-realno dojemanje kariere, to ne pomeni, da je kariera otrok neresnična – za otroke je zelo pomembna in še kako resna zadeva (Cahill in Furey 2017).

Cahill in Furey (2017) zagovarjata, da ni nikoli pre zgodaj začetki z dejavnostmi spodbujanja kariernega razvoja. Pomembno je, da se začnejo že v predšolskem obdobju. Že zelo zgodaj se otroci soočijo z mnogimi izkušnjami, ki jim bodo pomagale pri vodenju kariere v prihodnosti. Medtem ko jih odrasli vključujejo v sprejemanje odločitev že npr. o tem, katere knjige si želijo izbrati, ali opravljajo domača in šolska opravila, omogočajo otroku razvoj samozavesti, samostojnosti, odgovornosti, spoštovanja do drugih, vztrajnosti, organiziranosti, prepo-

znavanje lastne učinkovitosti ipd. Že zelo zgodaj so otroci izpostavljeni različnim karieram, ki jih opravljajo ljudje v njihovem okolju, ter zlahka razberejo razloge, zakaj ljudje hodijo v službo – najpogosteje otroci razberejo razloge kot so zaslužek, skrb za otroke, hrana, avto, počitnice, igrače ipd. Prav tako skozi starše ali skrbnike razberejo stopnjo predanosti službi, odnos do službe in morebiten stres, ki ga odraslim ta lahko predstavlja (Cahill in Furey 2017).

Spodbujanje kariernega razvoja predšolskih in šolskih otrok

Programske smernice svetovalne službe v vrtcih (Nagode 2008) s terminom »poklicne orientacije« zagovarjajo dejavnost sprejemanja otroka v vrtec in prehoda v šolo. Programske smernice svetovalne službe v osnovni šoli (Nagode 2008) pa za učence predvidevajo dejavnosti informiranja, vzgoje, svetovanja in diagnosticiranja za poklic. Diagnosticiranje zajema diagnostične postopke, ki v okviru poklicnega svetovanja učence poskušajo namestiti v določen poklic oz. poklicna okolja. Na podlagi sodobnejšega pogleda na kariero zagovarjam, da bi bilo potrebno šolske prakse poklicne orientacije, ki jih predlagajo Programske smernice svetovalne službe v vrtcu in osnovni šoli (Nagode 2008) terminološko spremeniti, kot tudi njene dejavnosti posodobiti s kariernim svetovanjem. Raziskave šolskega svetovalnega dela glede izvajanja poklicne in karierni orientacije vse bolj ugotavljajo, da se slednje dejavnosti usmerjajo predvsem na poklicno orientacijo, ki pa se ne povežejo s kariernim razvojem otrok (Morningstar 1997). Takšno situacijo lahko zasledimo v Programskih smernicah svetovalne službe v vrtcu in osnovni šoli (Nagode 2008). Čeprav Savickas (2008, 97–114) zagovarja, da je sicer poklicna orientacija, s tem pa tudi uporaba raznih diagnostičnih postopkov za namestitev posameznika v

poklic, še vedno uporabna strategija svetovanja v sodobnem času, pa je pomembno, da ne ostane zgolj pri tem. Poklicno orientacijo imamo lahko kot pomoč pri identifikaciji primerne poklica, ki pa jo prepletemo s karierno vzgojo, ki spodbuja karierni razvoj otrok ter proces vodenja lastne kariere v sodobnem času. Slednja kombinacija dejavnosti definira termin kariernega svetovanja. Karierno svetovanje je za teoretike konstruktivističnih kariernih teorij pristop za načrtovanje življenja (t. i. »life planning«) v obliki pogovora oz. pripovedne analize, ki omogoča posameznikom pridobivanje znanja o vodenju lastne kariere oz. znanja za sprejemanje odločitev v času naključij in tveganj (Drobnič 2018). Fokus je na osebni zgodbi posameznika, ki predstavlja priložnost za poglobljen vpogled v samega sebe; omogoči samozavedanje in samorefleksijo (Gordon in Steele 2015). Dandanes je pomembno, da uberemo pristop kariernega svetovanja kot proces pomoči posameznikom pri vodenju lastne kariere, saj v današnjem času posamezniki najbrž ne bodo opravljali enega samega poklica do konca svojega življenja, temveč bodo najverjetneje imeli kariero polno tranzicijskih obdobj (Savickas 2008, 97–114), ovinkov, celo padcev in ponovnih vzponov (Drobnič 2018).

Zato Tuckman (1974) izpostavlja nujnost kariernih dejavnosti za otroke od predšolskega obdobja dalje (Tuckman 1974), ki naj potekajo kot karierno svetovanje (Savickas 2008, 97–114), vsekakor pa je potrebno karierno svetovanje izvajati do konca posameznikovega življenja, če seveda posameznik pomoč v okviru kariere potrebuje, saj se karierni razvoj ne konča v mladostništvu z dokončno karierno odločitvijo (Patton in McMahon 2014). Ker je karierni razvoj proces, ki opredeljuje človekovo sposobnost za razvoj koncepta o sebi (samopodobe), koncepta o svojem okolju (poznavanje okolja) in karierno odločanje, morajo te kompo-

nente vsebovati tudi dejavnosti, ki spodbujajo karierni razvoj otrok. Karierne dejavnosti morajo omogočati izobraževanje in izkušnje o karieri ter razvoj samega sebe in svojega okolja, z namenom, da se olajša proces kariernega odločanja (Tuckman 1974).

Tuckman svetuje, da naj se karierne dejavnosti usmerjajo v:

- samozavedanje,
- karierno zavedanje in
- karierno odločanje (Tuckman 1974).

V okviru samozavedanja spoznavamo, kdo smo, spoznavamo lastne življenjske izkušnje ter spreminjanje samega sebe skozi le-te. S kariernimi dejavnostmi se usmerimo na raziskovanje svojih interesov, prepričanj, odnosa, aspiracij, vrednot, motivov, potreb, kompetenc, spretnosti ter izrazita, močna področja oz. talente in svoje lastne unikatnosti (Tuckman 1974).

Če želimo še bolj spoznati samega sebe, moramo seveda raziskovati tudi svoje okolje, z namenom izkušanja bogatejšega sveta. Zato moramo biti pripravljeni na sprejemanje tveganja in odgovornosti za svoja dejanja ter opravljati samorefleksijo. Karierno zavedanje pomeni zavedanje o kariernih in izobraževalnih priložnostih ter zahtevah (npr. kakšne spretnosti se potrebuje za določeno kariero in poklic); spoznavanje različnih delovnih okolij, delovnih vlog, kot tudi lastnih pričakovanj glede kariere (Tuckman 1974).

Če dobro poznamo samega sebe in svoje okolje, se bomo po Tuckmanu (1974) lažje odločili glede kariere. V tem procesu gre namreč za integracijo samozavedanja in kariernega zavedanja z namenom sprejemanja karierne odločitve. Gre specifično za poklicno odločitev, povezovanje samega sebe s poklicnim okoljem. V kariernem odločanju se začnejo karierne želje vse bolj zoževati (Tuckman 1974).

Karierne dejavnosti od predšolskega obdobja do prvega triletja osnovne šole

Z zgodnejšimi kariernimi dejavnostmi v okviru spodbujanja samozavedanja otrok otrokom omogočamo predvsem identifikacijo in raziskovanje svojih mnogih interesov, motivov, potreb ter ugotavljamo, kako se skozi čas spreminjajo. Pri kariernem zavedanju omogočamo spoznavanje in opazovanje več poklicev, ki so značilni za kulturo otrokovega okolja, saj so otroci z njimi v vsakdanjem stiku. Ko pa otroci odraščajo, je pomembno, da spodbujamo tudi zavedanje in spoštovanje poklicev, ki so značilni v drugih kulturah in okoljih, ter se o njih pogovarjamo (npr. kaj menijo o nekem poklicu, ki se pojavlja v določenem okolju, in zakaj je tam potreba po takšnem poklicu, pri nas pa ne). Otrokom omogočamo raziskovanje orodij, pripomočkov in strojev, značilnih za določen

poklic; izdelujemo praktične reči ter pri tem uporabljamo pripomočke, orodja, stroje (npr. uporaba kladiva). Za pomoč pri kariernih dejavnostih v tem obdobju lahko uporabljamo pomoč književnih del, tako za literarno-estetsko kot tudi pragmatično branje; lahko si pomagamo z igrami, risanjem, slikanjem, spodbujamo dialog (npr. zakaj določenih poklicev v naši družbi več ne potrebujemo), gledamo filme, se poslužujemo skupinskih projektov, obiskujemo lokalno okolje in poklice v njem ... Prav tako lahko organiziramo obiske lokalnih govorcev, staršev ali skrbnikov otrok na predstavitev njihove kariere (npr. karierni dnevi) (Cahill in Furey 2017; Tuckman 1974). Spoznavamo tudi pomen službe oz. dela, torej zakaj ljudje hodi v službo. Otroci se že v 3. letu zavedajo pomena službe, odrasli »/.../delajo, da zaslužijo denar, da mi lahko kupijo igrače.« (Cahill in Furey 2017, 55).

Strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju naj bodo v tem obdobju že pozorni na spolne stereotipe v karieri. Že s pripovedovanjem zgodb, pravljic, listanjem knjig in ponujanjem igrac lahko nezavedno spodbujajo prikrite spolno stereotipne vloge v okviru poklicev. Poskusijo naj se posluževati spolno nevtralnih iger in igrac (npr. primerne video igre, namizne igre, slikanje in risanje, vožnja s kolesom ipd.). V tem obdobju naj strokovni delavci tudi pazijo, da ne usmerjajo otroke v točno določene poklicne oz. karierne odločitve, temveč da spodbujajo karierno raziskovanje, raziskovanje otrokovih mnogih, spreminjajočih se interesov (Cahill in Furey 2017; Tuckman 1974).

Karierne dejavnosti v drugem in tretjem triletju osnovne šole

V tem obdobju še vedno nadaljujemo z raziskovanjem interesov, motivov, potreb, vendar se osredotočimo tudi na identifikacijo spretnosti, kompetenc, aspiracij, vrednot in odnosov, ki postajajo vse bolj stabilni. Otrokom lahko omogočimo, da izražajo sebe preko umetnosti (npr. napišejo pesem o sebi ali spis o tem, v čemer so dobri, česa ne marajo ipd.), od 10. do 12. leta dalje pa že lahko začnemo uporabljati vprašalnike za preverjanje otrokovih interesov, lastnosti, poklicnih želja, ustvarjalnosti ipd. Pri tem naj vprašalniki omogočajo reševanje na igriv način, tako da se otroci lahko sami ocenjujejo, zabavajo, izmenjujejo mnenja itd.

Vprašalniki morajo biti otrokom dostopni (Tuckman 1974) in jim omogočati dodatno poglobljeno znanje o samemu sebi, nikakor pa naj to ne bo determinirana ocena otroka (Drobnič 2018). Vprašalniki lahko spodbujajo igriv način reševanja, kot na primer: kako bi razveselil svojega prijatelja; ali bi rad delal kot filmski režiser; kaj po navadi delaš v nedeljo zjutraj; kaj od navedenega ti je ali ni všeč (npr. šport, živali, šolski časopis, risanje ipd.); katero darilo bi ti bilo najljubše (npr. športna vstopnica, koncert, mikroskop ipd.) (Vir 1; Vir 2; Vir 3).

Otroci lahko tudi sami oblikujejo vprašalnik, s katerim bi ugotovili svoje interese in interese svojih sošolcev (Tuckman 1974).

Da bi spodbudili karierno zavedanje otrok, omogočimo raziskovanje več specifičnih služb, poklicev, karier, delovnih vlog; diskutiramo, kako se skladajo s potrebami določene družbe, zakaj so poklici pomembni (Tuckman 1974). Spodbujamo razumevanje, da poklic ni zgolj vir zaslužka, temveč pomeni osebni razvoj, varnost, identiteto, družbeni status (Pogljajen in drugi 2018). Raziskujemo tudi delovne vrednote, kako lahko kariera omogoča samouresničevanje posameznika, kot tudi kulturne omejitve, prepričanja in stereotipe okolja (npr. da je takoj po srednji šoli potreben vpis na fakulteto). V ta namen obiskujemo industrije, podjetja, druga delovna mesta okolja, spoznavamo razloge za karierne odločitve ljudi (kako so se odločili za takšen poklic, kariero), v razred povabimo govorce oz. goste, ki govorijo o svoji karieri in procesu odločanja, o svojem delu ipd. V ta namen lahko z otroki vadimo proces odločanja (npr. otrokom lahko že s spodbujanjem aktivne vloge v oddelčni skupnosti omogočimo vajo odločanja). Otrokom omogočamo tudi praktične izkušnje, raziskovanje strojev, konstruiranje novih strojev v razredu, raziskovanje delovanja, izdelave le-teh; izdelava modelov, maket, raziskovanje razvoja industrije, industrijske revolucije, storitev, dobrin; opazovanje specifičnega dela, demonstriranje določenih kompetenc pred drugimi sošolci; gledajo lahko filme o poklicih na različnih območjih (npr. zakaj družba potrebuje poklic, kot je izdelovanje živalskih pasti) ... Dobro je, da pri višjih razredih osnovne šole kakšno srečanje namenimo pravilom primerne vedenja na delovnem mestu. Poskusimo pa tudi že z identifikacijo zunanjih pritiskov, ki vplivajo na poklicno odločanje otroka (npr. pritisk staršev za določen poklic) ter rešujemo ta problem. Proti zaključku osnovnošolskega izobraževanja vse bolj spodbujamo karierno odločanje, ki naj postane bolj specifično – omeji se izbiri področja dela oz. kariere (Cahill in Furey 2017; Tuckman 1974; Vir 4). Zaključnim razredom osnovne šole na podlagi Programskih smernic svetovalne službe v osnovni šoli (Nagode 2008) pripada vsaj en svetovalni razgovor pred zaključkom osnovne šole, udeležba pa je prostovoljna (prav tam).

Zaključek

Čeprav se proti zaključku osnovnošolskega izobraževanja otroke nagovarja k usmerjanju za določeno področje kariere, saj se s tem povezuje tudi morebitna izbira srednješolskega izobraževanja, je pomembno, da se v skladu z razmerami v družbi sodobnega časa ne osredotočamo v strogo povezovanje otrok s točno določenim poklicem. Že raziskave srednješolcev o karierni odlo-

čenosti razkrivajo, da mladostniki še niso dokončno odločeni, kaj bi radi počeli, njihove odločitve so še nestabilne – »/.../ rad bi šel na fakulteto in tam ugotovil, kaj bi rad počel /.../«, navaja zgolj en izmed mnogih primerov še karierno neodločenih mladostnikov (prirejeno po Morningstar 1997, 311). To je samo eden izmed razlogov za relevantnost sodobnejših kariernih teorij, ki trdijo, da se karierni razvoj nadaljuje še po srednji šoli in dlje.

Še posebej je priporočljivo, da z navedenimi primeri dejavnosti za spodbujanje kariernega razvoja otrok spodbujamo rezilientnost oz. naučeni optimizem (King in drugi 2003), ki naj bi ga otrok ohranil skozi družbo sodobnega časa (Mitchell in drugi 1999), polno tveganja in nestabilnosti (Drobnič 2000, 599–601). Zgolj tako bodo otroci začeli raziskovati kariero, pridobivali več izkušenj, ki jim bodo podlaga za učenje in učne izkušnje. Te izkušnje pa jim bodo nenazadnje pomagale tudi pri vztrajnosti, ohranjanju radovednosti ter optimizma na njihovi karierni poti (Mitchell in drugi 1999).

Literatura

- Bright, E. J. in Pryor, G. L. R. (2005): The Chaos Theory of Careers: A User's Guide. *Career Development Quarterly*, let. 53: str. 291–305.
- Cahill, M. in Furey, E. (2017): *The Early Years. Career Development for Young Children. A Guide for Educators*. Toronto: Ceric.
- Drobnič, J. (2000): Trg dela v procesih globalizacije – izzivi za invalide. V: Destovnik Karl (ur.), Ulaga Jan (ur.) *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami – deset let kasneje: zbornik referatov*, str. 599–601. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Drobnič, J. (2018): *Kariera in osebe s posebnimi potrebami*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Gordon, N. V. in Steele, G. E. (2015): *The Undecided College Student. An Academic and Career Advising Challenge*. Illinois: Charles C. Thomas Publisher, Ltd.
- King, A. G., Brown, G. E. in Smith, K. L. (2003): *Resilience. Learning from People with Disabilities and Turning Points in Their Lives*. Westport: Praeger Publishers.
- Mitchell, E. K., Levin, S. A. in Krumboltz, D. J. (1999): Planned Happenstance: Constructing Unexpected Career Opportunities. *Journal of Counseling & Development*, let. 77: str. 115–124.
- Morningstar, M. E. (1997): Critical Issues in Career Development and Employment Preparation for Adolescents with Disabilities. *Remedial and Special Education*, let. 18 (št. 5): str. 307–320.
- Nagode, A. (ur.) (2008): *Programske smernice. Svetovalna služba v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Nagode, A. (ur.) (2008): *Programske smernice. Svetovalna služba v vrtcu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Patton, W. in McMahon, M. (2014): *Career Development and Systems Theory. Connecting Theory and Practice*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Pogljajen, Č. (ur.), Kostevc, Č. (ur.) in Dernovšček Hafner, N. (ur.) (2018): *Prekarnost in družbena negotovost: interdisciplinarni pogledi na prekariat*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Savickas, L. M. (2008): Helping People Choose Jobs: A History of the Guidance Profession. V: Athanasou A. James (ur.) in Van Esbroeck Raoul (ur.): *International Handbook of Career Guidance*, str. 97–114.
- Tuckman, B. W. (1974): An Age-Graded Model for Career Development Education. *Journal of Vocational Behavior*, let. 4 (št. 2): str. 193–212.
- Vir 1: *Kids Career Test* (2006). Dostopno na <https://www.allthetests.com/quiz29/quiz/1309980961/Kids-Career-Test>, 10. 8. 2019.
- Vir 2: Career Explorer: *Elementary school teacher overview*. Dostopno na <https://www.careerexplorer.com/careers/elementary-school-teacher/>, 10. 8. 2019.
- Vir 3: Adams-Mott, A. (2018): Career Aptitude Test for Kids. Dostopno na <https://work.chron.com/career-aptitude-tests-kids-11750.html>, 2. 8. 2019.
- Vir 4: Partnership for Occupational and Career Information: Help Your Child Identify Interests and Explore Careers. Dostopno na: www.mychildsfuture.com/activities/MyChildsFuture_HelpingYourChild.ppt Help Your Child Identify Interests and Explore Careers, 30. 7. 2019.